28 Δεκεμβρίου 2022

Τα αλλοτινά Χριστούγεννα μιας ναυτοπολιτείας προπολεμικά | Στέφανος Μίλεσης

/ Αφιερώματα / Κοινωνιολογικά (κοινωνική πρόνοια & οικογενειακά θέματα)

«Ας αφήσουμε τις καρδιές μας να λουστούν με το φως της πίστης μας!»

Μέσα από προφορικές μαρτυρίες και γραπτά αρχεία ο ιστορικός συγγραφέας και πρόεδρος της Φιλολογικής Στέγης Πειραιά Στέφανος Μίλεσης καταγράφει πώς γιορτάζονταν προπολεμικά τα αυθεντικά Χριστούγεννα στην πόλη των ξενιτεμένων ναυτικών, τον Πειραιά

Από τη στιγμή που μια γυναίκα γέννησε τον Θεό, κι ο Θεός δεν γεννήθηκε αλλιώς στη γη, αντιλαμβανόμαστε ότι το μυστήριο της Θεοτοκίας πραγματοποιήθηκε στη σάρκα του ανθρώπου. Από τότε με το κτιστό σώμα μας έχουμε τη δυνατότητα να γιορτάζουμε τη γέννηση του Χριστού σε κάθε τόπο κι εποχή.

Ο Στέφανος Μίλεσης

Θα αναφερθούμε σε μια προσφιλή περιοχή, αυτή του Πειραιά, και στη γιορτή των Χριστουγέννων, όπως τιμόταν στο πρώτο λιμάνι της ναυτοσύνης προπολεμικά. Η καταγραφή αυτών των Χριστουγέννων έγινε μέσα από προφορικές μαρτυρίες και γραπτά αρχεία, από τον ιστορικό συγγραφέα και Πρόεδρο της Φιλολογικής Στέγης Πειραιώς κ. Στέφανο Μίλεση, ο οποίος μας μιλά με νοσταλγία για την πόλη των ξενιτεμένων ναυτικών, τότε που οι συνθήκες ζωής ήταν διαφορετικές, οι μετακινήσεις δύσκολες και οι συνοικίες άλλαζαν μορφή από τον ερχομό των ναυτικών για τα Χριστούγεννα:

«Όλα τα πλεούμενα φρόντιζαν τέλη Νοέμβρη να επιστρέψουν στην ασφάλεια του λιμανιού. Ήταν πραγματική αποκοτιά να σε βρουν τα «Νικολοβάρβαρα» στο ανοιχτό πέλαγος. Τα ιστιοφόρα ακόμα πιο νωρίς είχαν φροντίσει να συρθούν στους ταρσανάδες, ενώ τα μεγαλύτερα βαπόρια αργοπορούσαν περισσότερο. Όμως, μόλις οι καιροί άλλαζαν κι ο Νοέμβρης φανέρωνε τα τελειώματά του, ο Μαρκόνης χτύπαγε στον ασύρματο το πολυπόθητο μήνυμα για το μπάρκο της επιστροφής. Και τότε στη γειτονιά γινόταν πανηγύρι.

Τα Χριστούγεννα θα εορτάζονταν με διπλή χαρά, της έλευσης του Χριστού στον κόσμο και της επιστροφής των ξενιτεμένων θαλασσινών. Όταν ολόκληρο το πλοίο έπιανε στο λιμάνι, γινόταν πραγματικός ξεσηκωμός! Εκείνο τον καιρό, η άφιξη κάθε πλοίου δεν αφορούσε μονάχα μια οικογένεια, αλλά μια ολόκληρη γειτονιά. Οι πλοιοκτήτες, που συνήθως ήταν και καπετάνιοι στα μοναχοβάπορά τους, συνήθιζαν να παίρνουν για πλήρωμα τους δικούς τους ανθρώπους. Οι δικοί τους ήταν τα πρόσωπα της ίδιας γειτονιάς, συγγενείς τους τις περισσότερες φορές, ανίψια και τα γειτονόπουλα που εμπιστεύονταν.»

Πληροφορούμαστε πως οι ναυτικοί ένιωθαν υποχρέωσή τους να έχουν ξεμπαρκάρει για να γιορτάσουν, όπως του αρμόζει, τον Άγιο Νικόλαο στο λιμάνι του Πειραιά. Αφήνουμε την περιγραφή στον κ. Μίλεση:

«Οι ναυτικοί όφειλαν τιμή στον προστάτη τους και φρόντιζαν το καράβι να έχει πιάσει λιμάνι στη γιορτή του Αγίου Νικολάου. Ο εορτασμός άρχιζε με τη μεγάλη περιφορά της εικόνας στους δρόμους της πόλης, ενώ την ίδια στιγμή ο αέρας δονούνταν από τις μπουρού των βαποριών του λιμανιού που απέδιδαν τιμές στον Άγιο. Στον προπολεμικό Πειραιά, κάθε γιορτή του Δεκεμβρίου αποτελούσε αιτία επισκέψεων από το ένα σπίτι στο άλλο. Καλοντυμένες οικογένειες, με τα παιδιά τους, επισκέπτονταν, με τα γλυκά στα χέρια, τις οικίες των προσφιλών τους προσώπων που γιόρταζαν. Γνώριζαν καλά, ότι στο σπίτι που θα πάνε, θα τους υποδεχθούν με γέλια και χαρά, θα τους τρατάρουν ένα ποτό, θα τους φιλέψουν ένα πιάτο φαγητό.»

Η ανθρώπινη συναναστροφή τότε ήταν αναγκαία και αδιαπραγμάτευτη. Οι ονομαστικές γιορτές, η γιορτή των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Φώτων ήταν η ωραιότερη ευκαιρία για συνάντηση. Ο συγγραφέας κ. Μίλεσης, στην έρευνα του για τα Χριστούγεννα του περασμένου αιώνα στον Πειραιά, διαπιστώνει τη σύμπνοια μεταξύ των πολιτών, αλλά και τις πρώτες ξενόφερτες μιμητικές προσπάθειες Χριστουγεννιάτικης διακόσμησης. Διηγείται:

«Άνοιγαν τα σπίτια για τους Χρήστους, τους Μανώληδες, τους Βασίληδες, τους Γιάννηδες, τους Φώτηδες, τις Ευγενίες, χώρια για τα Χριστούγεννα, για την Πρωτοχρονιά και για των Φώτων. Τραπέζια γιορτινά στρώνονταν σε κάθε περίσταση. Απλώνονταν πάνω τους τα γλυκά, οι κουραμπιέδες, τα μελομακάρονα, οι τηγανίτες και τα φύλλα. Και από κοντά το χριστουγεννιάτικο δέντρο, το οποίο,

από τη δεκαετία του 1920 και μετά, βρέθηκε πια σε κάθε σπίτι.

Είχε φτάσει στην Ελλάδα από την εποχή του Όθωνα και πήρε λίγα χρόνια για να περάσει από το παλάτι στα σπίτια των Ελλήνων. Είχε την τιμητική του θέση δίπλα στην εστία του σπιτιού, όπου ακτινοβολούσε με τα πολυάριθμα μικρά κεριά, που επιτηδείως βρίσκονταν στα κλαδιά του. Ταινίες μικροσκοπικές, επίχρυσα μήλα και καρύδια κρέμονταν πάνω του. Αμυγδαλωτά, μικρά ζαχαρένια ανθρωπάκια, μικρά κοφίνια γεμάτα από σταφίδες και άλλα γλυκά συντρόφευαν τα κλαδιά του.»

Κι αν το μεγάλο καράβι, στο οποίο οι ξενιτεμένοι ναυτικοί εργάζονταν, είχε πιάσει λιμάνι, ένα άλλο μικρότερο, με πλήρωμα τα παιδιά τους, κινούσε για το δικό του μπάρκο από σπίτι σε σπίτι στη γειτονιά, και αυτό ήταν το χριστουγεννιάτικο καραβάκι για τα κάλαντα.

«Τα παιδιά των ναυτικών στόλιζαν ένα μικρό καράβι με φαναράκια και από τα ξημερώματα έβγαιναν στο κρύο. “Να τα πούμε; Να τα πούμε;” Έξω βάραγαν τα τρίγωνα, ηχούσαν οι κιθάρες, οι φυσαρμόνικες ή ακόμα και τα βιολιά! “Καλήν εσπέραν Άρχοντες... Και του χρόνου, και του χρόνου!”. Το αντίτιμο για τους καλαντιστές ήταν κουλούρια, κάστανα ή καρύδια. Ποτέ όμως χρήματα! Τους μπονταμάδες των παιδιών, τους εξασφάλιζε ο πατέρας και ο Άγιος Βασίλειος. Ο πραγματικός Άγιος από την Καισάρεια. Ο ψεύτικος φουσκωτός δεν είχε ανακαλυφθεί ακόμα. Μπονταμάδες! Και μόνο στο άκουσμά τους τα παιδιά έμεναν άυπνα τις νύχτες από την προσμονή να τους ανοίξουν. Να δουν το δώρο της χρονιάς!»

Οι πλανόδιοι πωλητές, η αλληλεγγύη που δεν έλειπε από καμιά συνοικία και η θαλπωρή του οικογενειακού τραπεζιού

Την περίοδο των Χριστουγέννων στον Πειραιά είχαν την τιμητική τους οι πλανόδιοι πωλητές, που θα εξασφάλιζαν δώρα για μικρούς και μεγάλους, και για τους ίδιους ενισχυμένο μεροκάματο. Από κοντά και τα μικρά ή μεγαλύτερα μπακάλικα που θα συνέβαλλαν στο γιορτινό τραπέζι. Ο κ. Μίλεσης εξιστορεί:

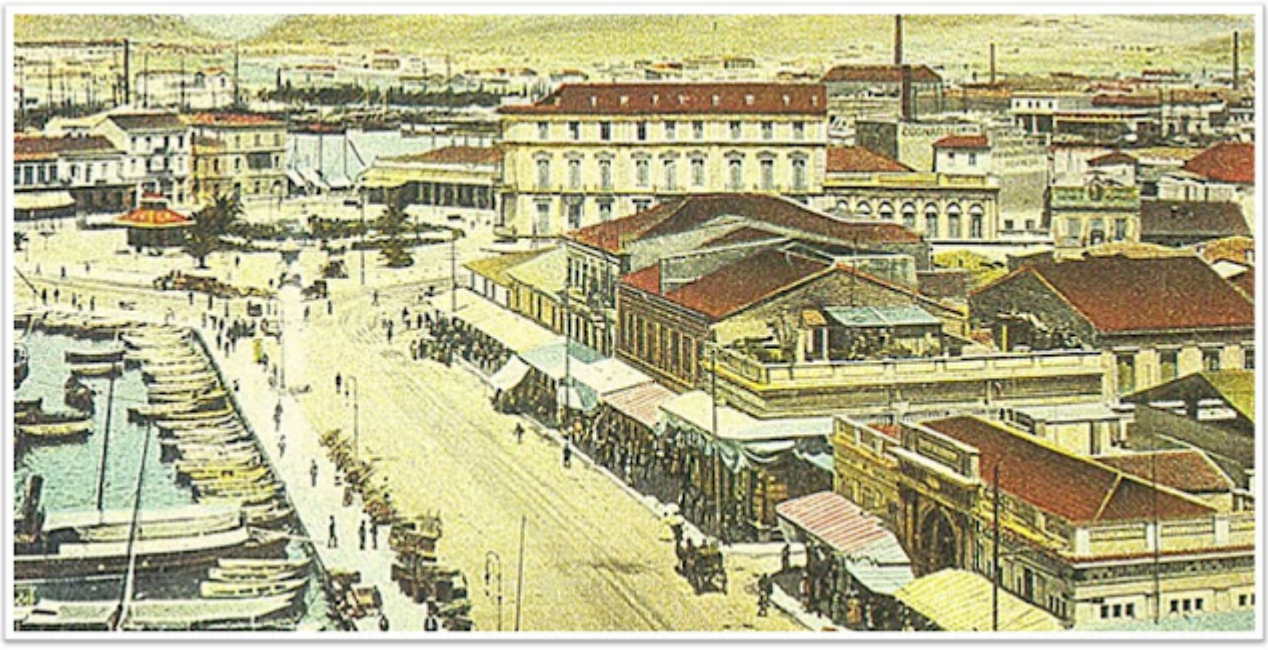
«Καρότσια με πλανόδιους πωλητές απλώνονταν κατά μήκος της Λεωφόρου Βασιλέως Γεωργίου Α’, από το Δημοτικό Θέατρο μέχρι κάτω την Αγία Τριάδα. Φορτωμένα με ξυλοπαίχνιδα, τσίγκινα στρατιωτάκια, χριστουγεννιάτικα στολίδια, ροκάνες, σβούρες και πολλά άλλα καλούδια φτιαγμένα με πραγματικό μεράκι. Ανάρπαστες για τα κορίτσια οι χειροποίητες κούκλες, που έφεραν τη φορεσιά του τόπου όπου κατασκευάστηκαν. Μικρές βλαχοπούλες και νησιώτισσες. Από δίπλα το μαλλί της γριάς, τα κατακόκκινα γλειφιτζούρια, με το χαρακτηριστικό σχήμα του

κόκορα, τα ρόδια, οι λουκουμάδες και ό,τι άλλο μπορεί να φανταστεί κάποιος. Γύρω τριγύρω τα εδώδιμα και αποικιακά! Τυράδικα, βουτυράδικα, λαδάδικα, παστουρματζίδικα, μικρά – μεγάλα παντοπωλεία και με όλα τα προϊόντα χύμα, όσπρια, ζάχαρη, αλεύρι, μπακαλιάρο παστό, χαλβάδες, μακαρόνια, πελτέδες, θρεψίνες κι όλα τα αφεψήματα του κόσμου.»

Στις φτωχικές συνοικίες δεν θα έλειπε η αλληλεγγύη. Κάποιοι φρόντιζαν για το Χριστουγεννιάτικο εορταστικό πιάτο του φτωχού, του άπορου, του αδύναμου.

«Φρόντιζε η Εκκλησία, με τις ενορίες και τη συνδρομή των κυριών, να διανεμηθούν οι μποναμάδες, τα γλυκά και τα φαγητά στα διάφορα σπίτια. Οι ιερείς, στις εκκλησίες των συνοικιών, είχαν φτιάξει καταλόγους με όσους πιστούς είχαν τη δυνατότητα να προσφέρουν ένα χέρι βοηθείας. Έφευγαν από νωρίς τα σημειώματα με την παρακλητική εντολή για ανακούφιση στους δυστυχισμένους και στους αναξιοπαθούντες.»

Το τραπέζι των Χριστουγέννων δεν φημιζόταν τόσο για τα αγαθά του όσο για τη θαλπωρή που προσέφερε. Οι ξενιτεμένοι θαλασσινοί θα απολάμβαναν επιτέλους τη θαλπωρή της οικογένειάς τους:

«Η θέρμη του σπιτιού την ημέρα των Χριστουγέννων πήγαζε από τη θύμηση της γέννησης του Θεανθρώπου και από τη συνένωση των μελών της οικογένειας. Ο οικοδεσπότης θα σταυρώσει το Χριστόψωμο πριν το κόψει. Το πρώτο κομμάτι είναι του Χριστού, το δεύτερο του φτωχού, τα υπόλοιπα... στην οικογένεια, που δεν είναι μονάχα ο πατέρας, η μάνα, τα παιδιά. Είναι οι παππούδες και οι γιαγιάδες, οι

θείοι και τα ξαδέλφια. Όλοι μαζί πριν φάνε ψάλλουν «Η παρθένος σήμερον τον υπερούσιον τίκτει και η γη το σπήλαιον τω απροσίτω προσάγει..», που συνέθεσε ο Ρωμανός ο Μελωδός την εποχή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού.»

Η ευτυχία μέσα από την απλότητα, που αποτελεί το ωραιότερο στολίδι της γιορτής της Γέννησης

Ποιος ήταν ο Πειραιάς της γιορτής, τότε που οι υλικές ανέσεις ήταν επαρκείς αλλά τα αγαθά ποτέ δεν περίσσευαν; Ο Στέφανος Μίλεσης θα τονίσει την Εκκλησιαστική διάσταση της μεγάλης μέρας, που συμπαρέσυρε τους Πειραιώτες στο να βιώσουν το νόημα της στη ζωή τους:

«Ήταν η ετοιμασία για τη Λειτουργία, ήταν τα ρούχα για την περίσταση, η χαρά της γέννησης, της Σωτηρίας του Ανθρώπου, το νέο μήνυμα που διαίρεσε τον χρόνο σε προ και μετά, η βροντερή φωνή του ιερέα, στην πρωινή Χριστουγεννιάτικη Λειτουργία, τα κεριά, το θυμιατό, οι καμπάνες... που σημαίνουν το μεγαλύτερο γεγονός όλων των εποχών, που οι άνθρωποι δεν το ζούσαν μόνοι, αλλά παρέα με όλη την οικογένεια. Η ηπιότητα, η καλοσύνη, η αλληλοεκτίμηση που τώρα έγιναν σχεδόν μια νοσταλγία. Το οικονομικό περίσσευμα, που έφερε ο υλικός πολιτισμός σήμερα, είναι που κατάχωσε τα αισθήματά μας σε ένα λάκκο αγαθών και ανέσεων.»

Ο αναμνήσεις μιας εποχής, που έφυγε εδώ και καιρό, σκοπό έχουν να μας θυμίσουν όχι μόνο ένα γραφικό παρελθόν αλλά και την ευτυχία που ενεργείται μέσα από την απλότητα, που αποτελεί το ωραιότερο στολίδι της γιορτής. Ο κ. Μίλεσης καταλήγει:

«Ο ήχος της καμπάνας των Χριστουγέννων έρχεται να μας θυμίσει ότι το μυστικό της αληθινής ευτυχίας έχει δοθεί στους ανθρώπους και βρίσκεται μέσα στην ύπαρξη και στην ουσία της χριστιανικής πίστης. Βρίσκεται στα απλά πράγματα, στις παραδόσεις μας και στις θύμησες των ευτυχισμένων στιγμών, που κάποτε περάσαμε σαν ανέμελα παιδιά στις οικογένειές μας. Φέτος που θα ακούσουμε και πάλι τις καμπάνες των Χριστουγέννων να χτυπούν, η καλύτερη ευχή ας είναι αυτή: Ας αφήσουμε τις καρδιές μας να λουστούν με το φως της πίστης. Ας αφήσουμε τους εαυτούς μας επιτέλους να ανέβουν λίγο ψηλότερα.»

* * *

Ο Χριστός έγινε αυτό που οι άνθρωποι είμαστε, δίνοντάς μας την επιλογή να γίνουμε αυτό που Εκείνος είναι, κι αυτό ξεκίνησε όταν έγινε νεογνό μέσα στην απλότητα μιας φτωχής σπηλιάς. Ίσως γι αυτό ο προπολεμικός Πειραιάς των αναγκεμένων, μα και ο κάθε αδύναμος πάνω στη γη, θα μας φέρνει πάντα κοντύτερα στην εικόνα των αυθεντικών Χριστουγέννων.

Καλά Χριστούγεννα

_____

Σοφία Χατζή

δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα,

Ορθόδοξη Αλήθεια, 21.12.2022, **apantaortodoxias.blogspot.com**